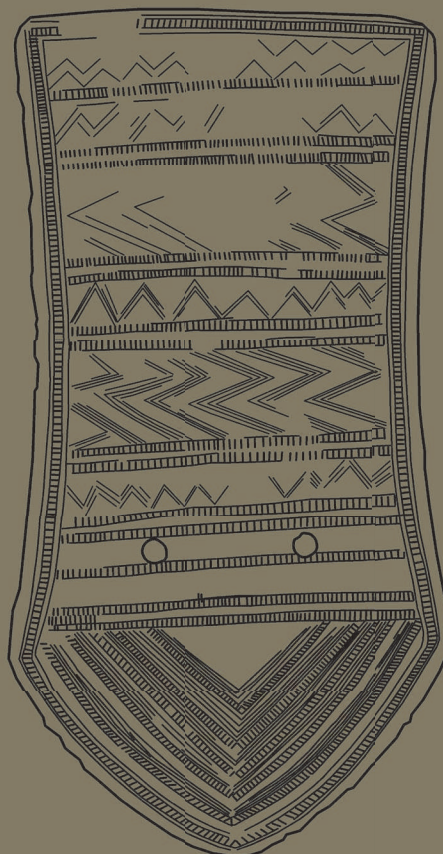

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 27
ROČNÍK CXI – 2017

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 27
ROČNÍK CXI- 2017

Bratislava 2017

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CXI- 2017
ARCHEOLÓGIA 27

Predseda redakčnej rady/Head of editorial board
PhDr. Juraj Bartík, PhD., Bratislava

Redakčná rada/Editorial Board
Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Nitra
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská, Bratislava
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Bratislava
Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Nitra
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., Opava
Dr. Eric Vrba, Boston

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého a anglického jazyka/translation into English and German languages:
REELS, s. r. o., Stephanie Staffen a autori

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed
Grafická úprava /Graphic design
Marianna Lázničková, Erika Mészárosová

Tlač/Print:
Bittner print s.r.o

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2017

Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2017

ISBN 978-80-8060-414-1
ISSN 1336-6637

OBSAH – INHALT

- 7 TOMÁŠ MICHALÍK: Paleolitické nálezy z Prašníka a Trstína. Príspevok k paleolitickému osídleniu severovýchodnej časti Malých Karpát
- 13 Palaeolithic finds from Prašník and Trstín. Towards a Palaeolithic settlement of the north-eastern part of the Small Carpathians
- 15 ALENA ŠEFČÁKOVÁ: Praveké kresby v jaskyni Domica
- 37 Prehistoric Drawings in Domica cave
- 43 BARBARA DANIELOVÁ: Medená sekera z Hruštína
- 47 Fund eines Kupferbeils aus Hruštín
- 49 ADAM GAŠPAR: Obilné jamy v praveku stredného a dolného Ponitrianska
- 61 Grain pits in prehistory of Nitra region
- 63 JURAJ BARTÍK – TOMÁŠ ZACHAR: Ozdobný štít únětickéj kultúry z Gajar
- 77 Verzierter Schild der Aunjetitzer Kultur aus Gajary
- 81 DAVID VÍCH: Pozdně bronzový depot se štítovou sponou z Moravské Třebové
- 87 Spätbronzezeitliche Hort mit Blattbügelfibel aus Moravská Třebová
- 89 PETER ŠIMČÍK: Plasticky zdobená mazanica z Prešova- Nižnej Šebastovej
- 96 Plastisch verzierter Huttenlehm aus Prešov-Nižná Šebastová
- 97 PETER C. RAMSL: Bronze- und eisenzeitliche Gräberfelder in Nordostösterreich: topographische Lage, Strukturen, und geschlechtsspezifische Bestattungsareale anhand von ausgewählten Beispielen
- 107 Pohrebiská z doby bronzovej a železnej v severovýchodnom Rakúsku: poloha, štruktúra a rodové areály na vybraných príkladoch
- 109 RADOSLAV ČAMBAL – IGOR BAZOVSKÝ: Neskorolaténske sídliskové objekty v Bernolákove, okr. Senec
- 130 Spätlatènezeitliche Siedlungsobjekte in Bernolákovo, Bez. Senec
- 133 MIROSLAVA DAŇOVÁ: Rímsky prsteň z Trenčína
- 136 Roman ring from Trenčín
- 137 VLADIMÍR TURČAN: Včasnostredoveké sídliskové objekty z Bernolákova
- 152 Frühmittelalterliche Siedlungsobjekte aus Bernolákovo
- 153 LUCIA PILKOVÁ – PETRA ŠIMONČIČOVÁ KOŇŠOVÁ: Predmety každodennej potreby z Čeboviec – Zeleného hradu (okr. Veľký Krtíš)
- 161 Gegenstände des alltäglichen Bedarfs aus Čebovce – Zelený hrad (Bez. Veľký Krtíš)
- 163 MICHAL PÍREK: Gajary – Posádka vo svetle historických prameňov
- 178 Gajary – Posádka im Lichte historischen Quellen
- 179 MAREK BUDAJ – MICHAL PÍREK: Nálezy z 14. – 15. storočia z hradu Tekovská Breznica
- 192 Funde vom 14. – 15. Jahrhundert von der Burg Tekovská Breznica (Bez. Žarnovica)

KOLOKVIUM

- 197 VLADIMÍR TURČAN: Pätnásty ročník kolokvií k otázkam rímsko-germánskej archeológie
196 Fünfzehnter Jahrgang der Kolloquien zu Fragen der römisch-germanische Archäologie
- 197 ZDENĚK BENEŠ: Doklady výzdoby ozubeným kolečkem (radýlkem) na sídlišti z počátku doby římské v Mlékojedech, okr. Mělník
204 Evidence of Cog-wheel Ornamentation on a site from the beginning of the Roman era in Mlékokojedy, Mělník District
- 205 EDUARD DROBERJAR – RADKA KNÁPEK: K labskogermánské radélkované keramice
212 Zur elbgermanischen Keramik mit Rädchenverzierung
- 213 KRISTIAN ELSCHKEK: Rädchenverzierte Keramik der römischen Kaiserzeit vom südlichen Marchgebiet
222 Radielková keramika z doby římské z jižního Pomoravia
- 223 LINDA KOVÁČSOVÁ – JÁN RAJTÁR: Urny zdobené ozubeným kolieskom z vybraných hrobov pohrebísk v Kostolnej pri Dunaji a v Sekuliach
233 Rädchenverzierte Urnen von ausgewählten Gräbern der Gräberfelder von Kostolná pri Dunaji und Sekule
- 235 JAROSLAVA RUTTKAYOVÁ – MATEJ RUTTKAY: Keramika zdobená radielkom z Ponitria a Požitavia
244 Rädchenverzierte Keramik aus dem Nitra und Žitava Gebiet
- 245 VLADIMÍR VARSÍK: Nádoby zdobené ozubeným kolieskom z kvádskeho sídliska vo Veľkom Mederi
250 Rollradverzierte Gefäße aus der quadischen Siedlung von Velký Meder
- 251 PETR ZAVŘEL: Tečkovaná a radélkovaná výzdoba na keramice starší doby římské z jihočeských lokalit
268 Die Punkt - und Rädchenverzierung auf der Keramik der älteren römischen Kaiserzeit aus den südböhmischen Lokalitäten
- RECENZIE
- 271 Juraj Bartík: Zoja Benkovsky-Pivovarová – Bohuslav Chropovský: Grabfunde der frühen und der beginnenden mittleren Bronzezeit in der Westslowakei. Nitra 2015.
- 273 Skratky časopisov a periodík – Abkürzungen von Zeitschriften und Periodika

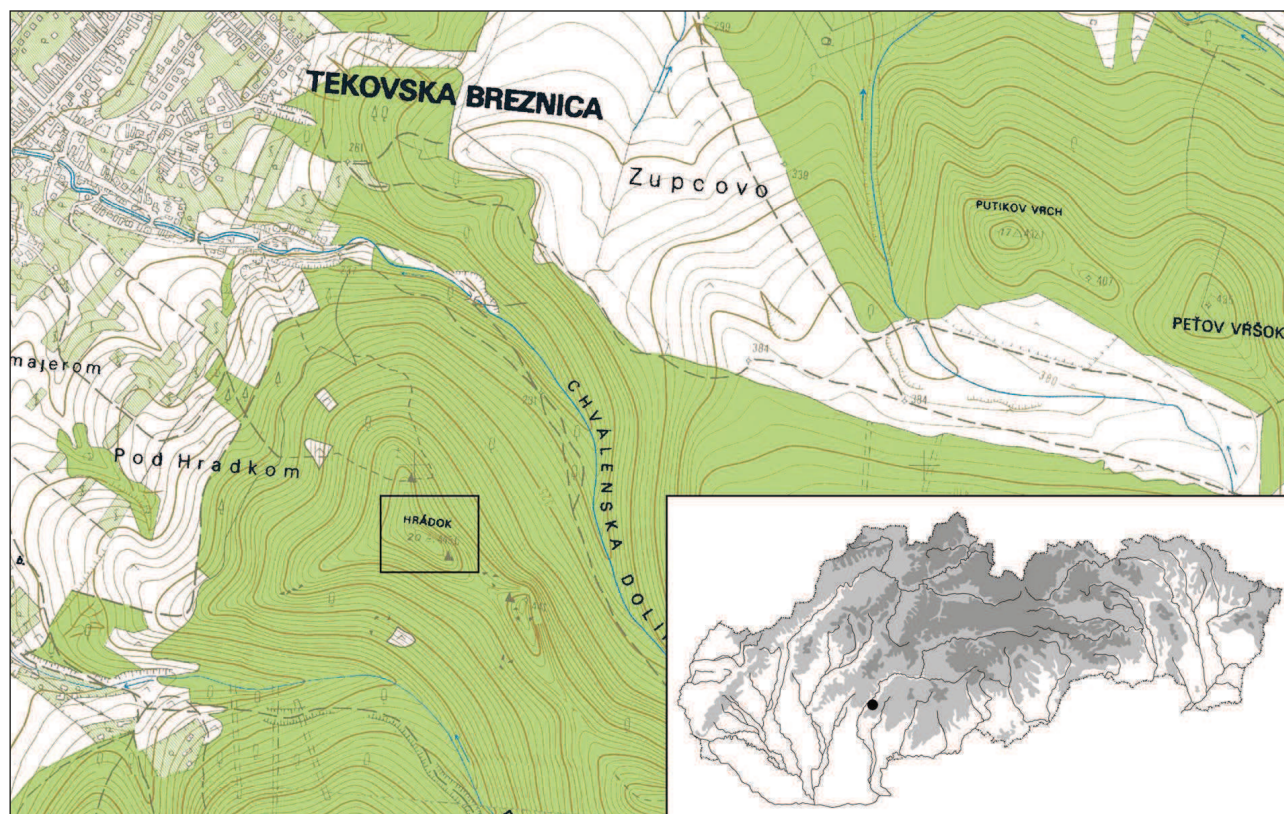
NÁLEZY ZO 14. – 15. STOROČIA Z HRADU TEKOVSKÁ BREZNICA

MAREK BUDAJ – MICHAL PÍREK

Keywords: Slovakia, Tekovská Breznica, coins, militaria, condottieri, Bartoš of Hertvíkovice, 14th – 15th century

Abstract: Findings from the 14th – 15th century from Tekovská Breznica castle. The collections of the Slovak National Museum – Museum of History contain items from Tekovská Breznica castle. As well as 40 coins, of which 29 specimens make up a hoard hidden circa 1463, there are a fragment of a bronze harquebus, arrowheads, a riding spur, a small hammer, a buckle, a knife and whetstones. This material is related to the activity of condottieri at the castle, who are mainly documented in the years 1464-1475, most famous of whom was Bartoš of Hertvíkovice.

V minulosti sa do zbierok SNM-Historického múzea dostali numizmatické a archeologické predmety z 15. storočia, ktoré boli objavené na hrade Tekovská Breznica (okr. Žarnovica) nachádzajúcom sa na vrchu Hrádok vo výške 454 m. n. m. (obr. 1). Ide o významnú polohu nad riekou Hron, odkiaľ je výborný výhľad na celé údolie. V stredoveku tadiaľto viedla dôležitá obchodná cesta, ktorá sa napájala na Sliezske a Poľsko. Skúmané nálezy viac napovedia o osudoch hradu na začiatku druhej polovice 15. storočia, kedy väčšina územia Slovenska bola vystavená pôsobeniu bratříkov alebo výstižnejšie kondotírov (viď nižšie).

Obr. 1. Hrad Tekovská Breznica.

Abb. 1. Burg Tekovská Breznica.

Mince

A. Poklad mincí

1. Uhorsko, Ladislav V. (1453-1457), Budín/Buda, minc. zn. B-P, denár (1). Lit.: H 668; P 190-1 (tab. I: 1), 0,43 g; 16,2 x 16,4 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87467.

2. Uhorsko, Ladislav V. (1453-1457), Sibiu/Hermannstadt, minc. zn. h-O, denár (1). Lit.: H 668; P 190-3 (tab. I: 2), 0,36 g; 16,4 x 16,5 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87439.
3. – 4. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), Budín/Buda, minc. zn. B-C, denár (2). Lit.: H 699; P 199-1 (tab. I: 3, 4). 3. 0,38 g; 13,7 x 15,2 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87440; 4. 0,41 g; 14,7 x 15,3 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87441.
5. – 23. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), Kremnica, minc. zn. K-B, denár (19). Lit.: H 706; P 206-7 (tab. I: 5-23): 5. 0,44 g; 16,1 x 16,05 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87442; 6. 0,57 g; 15,5 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87443; 7. 0,69 g; 16,2 x 16,3 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87444; 8. 0,66 g; 16,1 x 16,5 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87445; 9. 0,76 g; 16,3 x 16,5 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87446; 10. 0,44 g; 16 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87447; 11. 0,66 g; 15,3 x 15,7 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87448; 12. 0,62 g; 15,5 x 16,2 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87449; 13. 0,55 g; 15,6 x 16,1 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87450; 14. 0,61 g; 16,3 x 16,7 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87451; 15. 0,73 g; 15,6 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87452; 16. 0,41 g; 17,1 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87453; 17. 0,59 g; 16 x 16,6 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87454; 18. 0,38 g; 15,7 x 16 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87455; 19. 0,47 g; 15,8 x 16,2 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87456; 20. 0,65 g; 15,9 x 16,7 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87457; 21. 0,46 g; 16, x 16,1 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87458; 22. 0,47 g; 15,3 x 15,9 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87459; 23. 0,37 g; 15,38 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87466.
24. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), Budín/Buda, minc. zn. B-C, denár (1). Lit.: H 706; P 206-1 (tab. I: 24), 0,50 g; 15,5 x 16,04 g; Evid. č.: 85/2015; S 87460.
25. - 26. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), Budín/Buda, minc. zn. B-S, denár (2). Lit.: H 706; P 206-3 (tab. I: 25, 26): 25. 0,76 g; 16,5 x 16,4 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87461; 26. 0,64 g; 15,5 x 16 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87462.
27. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), Braşov/Kronstadt, minc. zn. C-x, denár (1). Lit.: H 706; P 206-5 (tab. I: 27), 0,57 g; 15,6 x 16,1 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87463.
28. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), Baia Mare/Nagybánya, minc. zn. n-C, denár (1). Lit.: H 706; P 206-8 (tab. I: 28), 0,66 g; 14,18 x 15,2 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87464.
29. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), neurčený, jednostranná razba bez mincovej značky denár (1). Lit.: H 706. Pozn. Averz vyrazený aj na reverznej strane (tab. I: 29), 0,62 g; 15,8 x 16,15 mm; Evid. č.: 85/2015; S 87465.

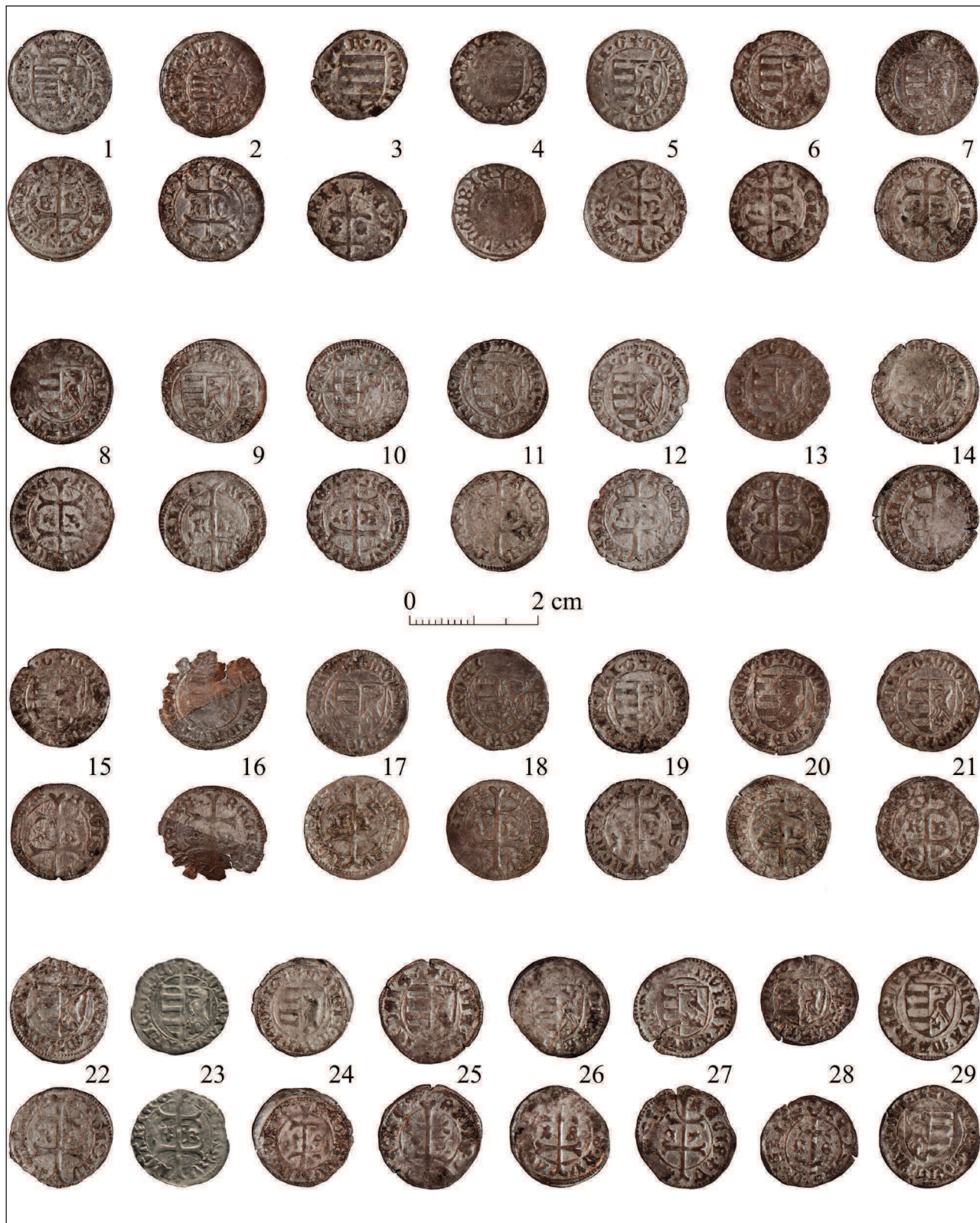
B. Ojedinelé nálezy mincí z areálu hradu

30. Uhorsko, Ján Jiskra za Ladislava V. (1440-1453), Košice, minc. zn. C-?, denár z r. 1442-1444. Lit.: H 649 (tab. II: 1), 0,75 g; 19,96 x 20,19 mm.
31. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), Kremnica, minc. zn. K-B, obolus (1). Lit.: H 700; P 200. Pozn. Dosiaľ neznáma mincová značka na tomto type obola (tab. II: 2; obr. 2: 2), 0,29 g; 11,7 x 12,08 mm; Evid. č.: 41/2015; S 87434.
32. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), Budín/Buda, mincová značka B-C, denár (1). Lit.: H 699; P 199-1 (tab. II: 3), 0,56 g; 14,5 x 15,13 mm; Evid. č.: 38/2015; S 87431.
33. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), Kremnica, minc. zn. K-B, denár (1). Lit.: H 706; P 206-7 (tab. II: 4), 0,56 g; 16,5 mm; Evid. č.: 40/2015; S 87433.
34. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), neurčená mincovňa, dobové falzum denára (1). Lit.: H 699 ? (tab. II: 5). Metrologické údaje chýbajú.
35. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), neurčená mincovňa, mincová značka K-B, dobové falzum denára (1). Lit.: H 706; P 206-7 (tab. II: 6), 0,49 g; 13,8 x 14,9 mm; Evid. č.: 39/2015; S 87432.
36. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), neurčená mincovňa, bližšie neurčená mincová značka, dobové falzum denára (1). Lit.: H 706 (tab. II: 7), 0,50 g; 13,7 x 15,19 mm; Evid. č.: 37/2015; S 87430.
37. Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), neurčená mincovňa, neurčená mincová značka, dobové falzum denára (1). Lit.: H 706 (tab. II: 8), 0,46 g; 14,3 x 14,9 mm; Evid. č.: 36/2015; S 87429.
38. Grófstvo Hals – Landgrófstvo Leuchtenberg, Ján/Johann III. (1430-cca 1460), jednostranný fenig cca 1440-1460. Lit.: CNA I., F d 7 (tab. II: 9; obr. 2: 3), 0,41 g; 12,8 x 13,4 mm; Evid. č.: 42/2015; S 87435.
39. Rakúsko, Albrecht V. (1411-1439), Wien/Viedeň, fenig. Lit.: CNA I., F a 6 (tab. II: 10; obr. 2: 4), 0,43 g; 13,8 x 15, 14 mm; Evid. č.: 44/2015; S 87437.
40. Salzburg, Fridrich IV. (1441-1452) alebo Žigmund I. (1452-1461), jednostranný fenig. Lit.: CNA I., A 56-57 (tab. II: 11), 0,35 g; 13,3 x 14,07 mm; Evid. č.: 43/2015; S 87436.

Plomba

41. Čechy ?, mesto Telč alebo Slavonice ?, olovená plomba (tab. II: 12), 4,81 g; 19,6 x 17,2 mm x 13,9 mm.

Z areálu hradu Tekovská Breznica pochádza 40 mincí, ktoré tvoria jednoliaty chronologický celok. Z nich 29 mincí predstavuje jeden poklad (č. 1 – 29; obr. 2: 1), ktorý je významný z niekoľkých dôvodov. Nález pozostáva len z uhorských denárov pochádzajúcich od Ladislava V. až po Matej I. Korvína, čiže približne z rokov 1456/1457 – 1463. Najstaršie mince tvoria denáre H 668, ktoré boli razené na konci vlády Ladislava, čiže v roku 1456, prípadne v roku 1457 (Pohl 1972, 56).

Tab. I. Hrad Tekovská Breznica. Poklad mincí z hradu (foto M. Budaj, kresby R. Čambal).

Taf. I. Burg Tekovská Breznica. Münzhort von der Burg (Foto M. Budaj, Zeichnungen R. Čambal).

Pre datovanie a určenie doby ukrytia pokladu majú pre nás najväčší význam denáre Mateja Korvína typu H 706, ktorých bolo až 25 kusov. Tieto sú pomerne dobre datované, lebo sa razili pravdepodobne len v roku 1463. Na začiatku 60-tych rokov 15. storočia sa mincovníctvo Mateja Korvína dostalo do veľkej krízy. V predchádzajúcom roku 1462 sa kvôli tureckej hrozbe a akútnej potrebe drahých kovov rapídne znížila akosť drobných mincí, z ktorých sa počítalo 300 denárov alebo 600 poldenárov/obolov na jeden zlatý dukát (Pohl 1972a, 10). Z toho dôvodu sa na marcovom sneme roku 1463 dohodlo o razbe nových, lepších denárov, z ktorých sa malo počítať 100 na jeden dukát (Pohl 1972a, 10). V tomto prípade ide o nami popisované denáre H 706, ktoré majú už na prvý pohľad viac striebra ako iné typy Matejových drobných mincí

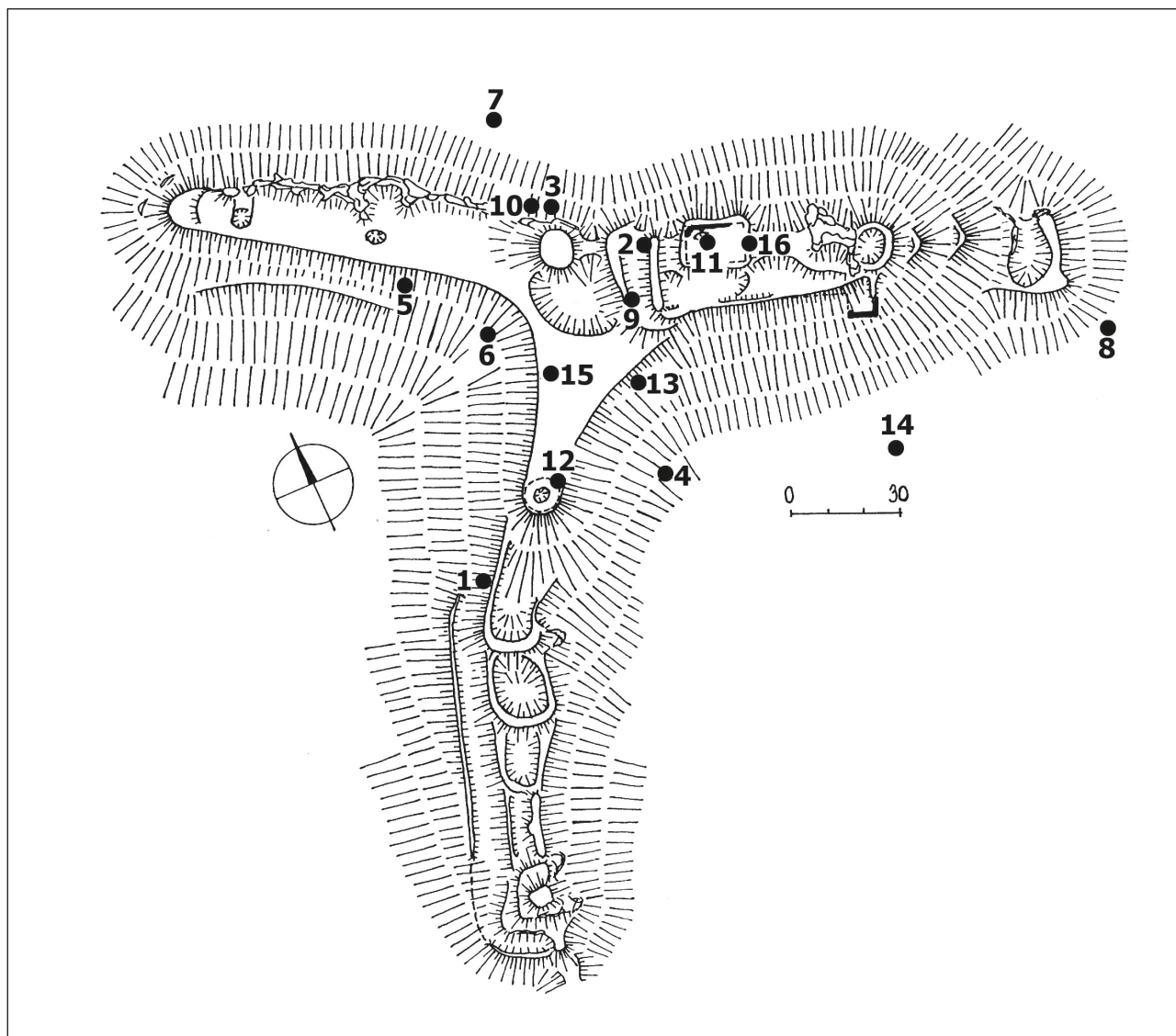

Tab. II. Hrad Tekovská Breznica. Ojedinelé nálezy mincí z rôznych polôh na hrade (foto M. Budaj, kresby: R. Čambal).

Taf. II. Burg Tekovská Breznica. Einzelfunde von Münzen von verschiedenen Lagen auf der Burg (Foto M. Budaj, Zeichnungen R. Čambal).

z tohto obdobia. Ich razba je zakotvená aj v nariadení panovníka pre mesto Košice z 6. mája 1463 (*Kemény 1910*, 45, 46, č. 183). Podľa neho má mesto vybrať jedného až dvoch skúsených ľudí, ktorí majú dohliadať spolu s komorským grófom pri zavedení razby novej mince. O pretrvávajúcej kríze v tomto období svedčí fakt, že už v roku 1464 sa prešlo na razbu nových denárov. Keďže tieto sa už nenachádzajú v nami skúmanom poklade, k jeho ukrytiu muselo prísť v roku 1463, prípadne krátko potom. Je to logické z toho dôvodu, že v tomto období začala intenzívnejšia činnosť kondotierov na hrade a jeho okolí. Napríklad v roku 1464 prijal hradný kapitán Mikuláš Bodok českých kondotierov, aby s nimi podnikali výpravy po okolí (*Kmeť 1901; Bovan 2001*, 135). Nie je vylúčené, že v tomto období dochádza aj priamo k dobývaniu hradu, o čom svedčia početné militárie, archeologické nálezy a dva menšie poklady mincí ukryté v rokoch 1463 a 1465. Je zaujímavé, že nález mincí bol situovaný na južnom výbežku za vežou, mimo areál hradu (obr. 2, č. 1). Musíme počítať s tým, že mohlo ísť o stratu majiteľa pokladu alebo úmyselné ukrytie na tomto mieste. Podľa rozloženia militárií a hrotov striel, ktoré sa nachádzajú prevažne na severnej strane hradu vyplýva, že sa obrancovia museli uchýliť a následne ustúpiť smerom na juh od neho. Pohnuté udalosti, odohrávajúce sa na hrade okolo polovice 60-tych 15. storočia, dokladá aj ďalší menší nález 48 mincí, ktorý je svojím zložením takmer totožný s nami popisovaným pokladom (*Bovan/Trgina 1998*, 240-242). Na rozdiel od nášho nálezu však tento bol ukrytý najskôr v roku 1465. Oba poklady dokladajú intenzívne aktivity kondotierov na hrade v rokoch 1463-1465. Ich činnosť tu pretrvala minimálne do polovice 70-tych rokov 15. storočia a za najvýznamnejšieho kapitána hradu môžeme považovať Bartoša z Hertvíkovic (viď nižšie).

Okrem nami popisovaného pokladu sa v rôznych častiach hradu našlo ďalších deväť mincí, ktoré chronologicky zapadajú do tohto obdobia a súvisia s pôsobením kondotierov v Tekovskej Breznici. Všetky pochádzajú približne z rokov 1411-1463. Medzi mincami sa objavil aj jeden vzácny exemplár, ktorý doteraz nebol zaznamenaný v žiadnej odbornej literatúre. Ide o obolus/poldenár typu H 700 (tab. II, č. 2; č. 31). Minca je síce typovo známa (*Huszár 1979*, č. 700; *Pohl 1982*, č. 200), ale doteraz sa neevidoval žiadny exemplár s mincovou značkou K-B. V čase Mateja Korvína bolo zaužívaným zvykom, že sa razili denáre a k nemu aj poldenáre, čiže oboly v polovičnej hmotnosti. To znamená, že k nami popisovanému obolu patrí denár typu H 699, ktorý sa objavil v Tekovskej Breznici v troch exemplároch (č. 3, 4, 32). Ide o mince, ktoré sa evidentne razili od nástupu vlády Mateja Korvína v roku 1458 do roku 1460 (*Huszár 1979*, č. 699). Uvedené razby boli najskôr spomínané aj na „volebnom“ krajinskom sneme v roku 1458, na ktorom sa mincovníctvu venoval 12. článok tohto zákona (*Döry/Bónis/Érszegi/Teke 1989*, 86). Podľa neho sa mali raziť vtedajšie mince v pomere 1 dukát = 200 denárov = 400 obolov. Od začiatku však bolo jasné, že nespĺňajú zákonom stanovené akosti a s reálnym obsahom striebra 25 % nevzbudzovali prílišnú veľkú dôveru (*Gyöngyössy 2003*, 46, 47). Aj z toho dôvodu sa razili len dva roky vo všetkých hlavných uhorských mincovniach ako Kremnica, Budín, Košice, sedmohradské Baia Mare, Sibiu a možno na ďalších miestach. Vzácnosť obolov v tomto období je zákonitá z toho dôvodu, že pri razbe strieborných mincí sa uprednostňovali

Obr. 2. Hrad Tekovská Breznica. Rozmiestnenie jednotlivých nálezov z hradu (podľa Plaček/Bóna 2007, 81, obr. 112).

Abb. 2. Burg Tekovská Breznica. Verteilung der Einzelfunde von der Burg (nach Plaček/Bóna 2007, 81, obr. 112).

najmä väčšie nominály, čiže denáre. Poldenáre/oboly boli produkované v menších množstvách. Keďže ide o zhodné razby reprezentujúce jeden menový systém, tak na oboch typoch museli existovať rovnaké mincové značky. Kým na denároch poznáme kombináciu 11-ich mincových značiek, tak na oboloch boli zaznamenané donedávna len tri (Pohl 1982, 199, 200). Okrem toho je z aukcie známa aj štvrtá kombinácia (Rauch/Nudelman 2007, 50, č. 336). Piata mincová značka je na nami popisovanom obole. Rozlíšenie mincovej značky K-B je pomerne jednoduché, lebo prvé písmeno K patrí mincovni Kremnica a druhé komorskému grófovi. V rokoch 1458 – 1460 ním mohol byť len významný taliansky finančník Onofrio Bardi, ktorý je v tomto období viackrát doložený na čele kremnickej komory (Horváth/Huszár 1956, 29).

Okrem uhorských mincí Mateja Korvína, ktoré sa tu dali očakávať, tvoria druhú skupinu zahraničné razby. Ide o mince z Rakúska, Salzburgu a grófstva Hals-Leuchtenberg. Z nich patria medzi najtypickejších predstaviteľov tejto doby rakúske fenigy, ktoré zanechali výraznú stopu v menových pomeroch najmä na území západného Uhorska, teda aj Slovenska. Ich prienik spadá najmä do 13. – 14. storočia. Opätovne s nimi však musíme počítať v 15. storočí s tým rozdielom, že ich výskyt bol v tomto období sporadickejší (Hunka 1996, 135). Obeh viedenských fenigov bol vzácnejší v oblasti stredného a východného Slovenska, odkiaľ poznáme len minimum nálezov. Mierny nárast nielen viedenských fenigov, ale aj bavorských a hals-leuchtenberských mincí je zaznamenaný v 40.-50-tych rokoch 15. storočia a jednoznačne súvisí s príchodom kondotiérov na naše územie (Hunka 1996, 125; Hunka 2001, 64). Uvedený trend dokladajú aj oba spomínané menšie poklady z Tekovskej Breznice.

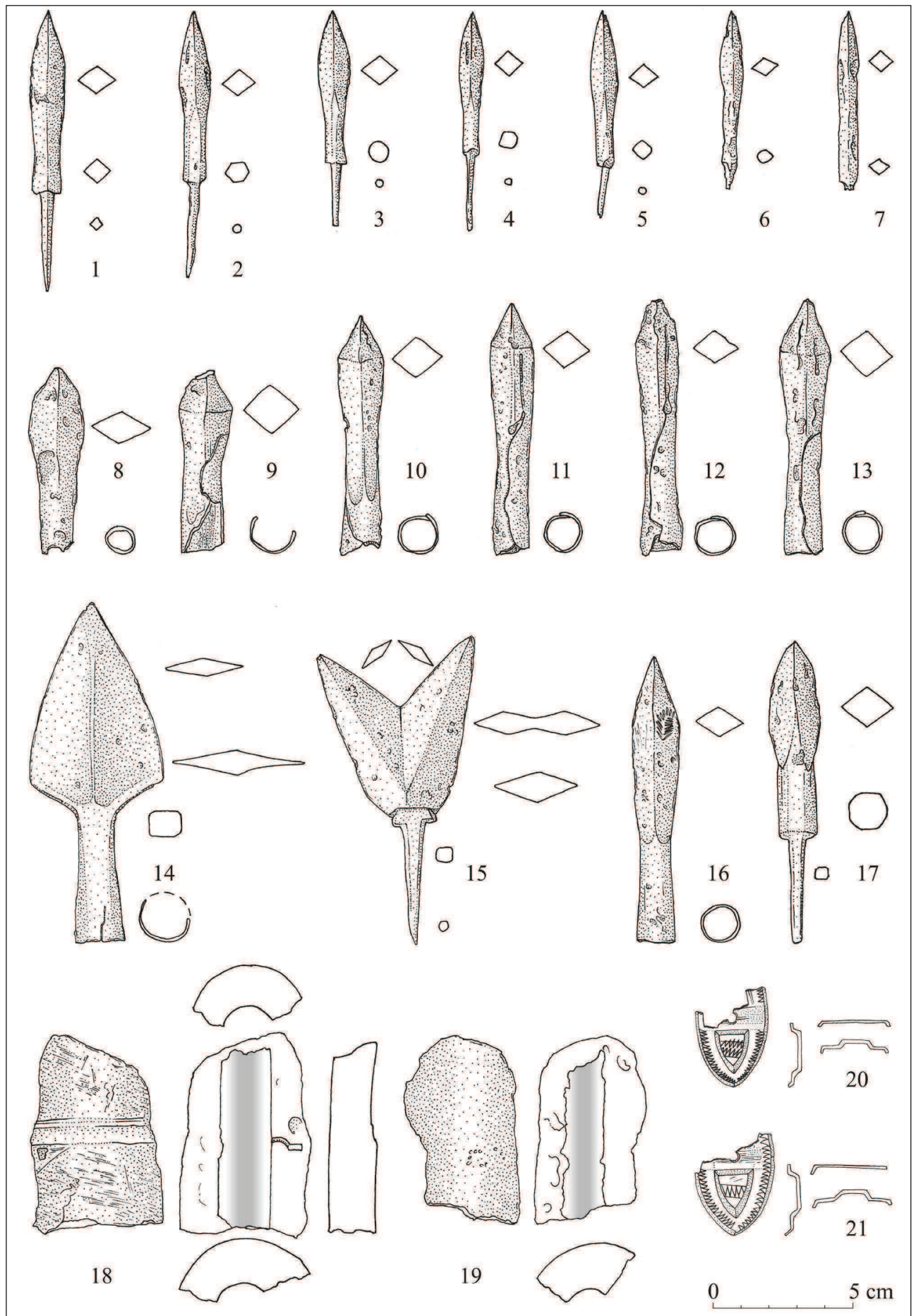
Zaujímavú skupinu mincí tvoria tri dobové falošné denáre Mateja Korvína. Ich výskyt na hrade nie je prekvapujúci, lebo v tomto období sa intenzívne rozmohlo falšovanie mincí. Nelegálna falzátorská činnosť je v rôznych historických obdobiach spojená s hospodárskou a politickou krízou, o ktoré v rokoch 1440-1467 nebola núdza. Činnosť kondotiérov na území Slovenska priniesol nestabilitu, ktorá bola spojená aj s falšovaním mincí. V súčasnosti poznáme desiatky dokladov takejto činnosti. V posledných rokoch sa našlo množstvo falzátorských dielní najmä v spišských a východoslovenských

jaskyniach (Soják 2013, 37-53). Doklady falšovania máme doložené aj v cirkevných stavbách či kláštoroch, ako napríklad Turie (okr. Žilina), Spišské Podhradie-Spišská kapitula a pod. (Soják 2013, 39, 40). Falšovanie mincí muselo byť intenzívne aj na hradoch. Takéto aktivity máme doložené napríklad z Brekova, Hanigoviec, Kamenice, Lietavy, Lipoviec, Plavča a pod. (Hunka 2001, 66). Falzátorská činnosť je špecifická aj tým, že sa často vykonávala pod patronátom ich majiteľov, čiže šľachticov a zemepánov. To znamená, že uvedené aktivity musel priamo tolerovať panovník. V tomto kontexte je otázne, či falšovanie mincí neprebiehalo aj v Tekovskej Breznici. Medzi jeho vlastníkov totiž patril Bartoš z Hertvíkovic, ktorý po potlačení kondotierov v roku 1467 slúžil kráľovi Matejovi Korvínovi a ostrihomskému arcibiskupovi. Z toho dôvodu by nemal problém vykonávať falzátorskú činnosť na Tekovskom hrade. Na druhej strane však na hrade o tom chýbajú priame doklady ako je výskyt rôznych polotovarov, kotúčikov, cizélií, či razidiel. Výskyt fálz nie je žiadnym priamym dôkazom o tejto činnosti, lebo v spomínanej dobe bola takými mincami zamorená celá krajina. Nepriamym dokladom by mohol byť spoločný výskyt originálnych a falošných denárov rovnakého typu. Falošné mince totiž vždy vychádzali z originálnych predlôh. Zatiaľ túto otázku musíme nechať otvorenú, hoci o falšovaní mincí v Tekovskej Breznici sa uvažovalo už v staršej literatúre. Kapitánovi hradu Tekovská Breznica Bartošovi z Hertvíkovic sa pripisovalo falšovanie mincí v Sučanoch (Bartl 1979, 42; Bovan 2001, 136). Ako však ukázali neskoršie výskumy, túto činnosť na sučianskom hrade možno pripísať skôr Petrovi Komorskému (Slivka 1992, 55, 56).

Posledný zaujímavý predmet numizmatického charakteru predstavuje plomba na tovary, ktorá patrí na našom území medzi ojedinelé nálezy (tab. II, č. 12). Je zaujímavá nielen svojou ikonografiou, ale aj predpokladaným pôvodom.¹ Je na nej zobrazené gotické m, nad ktorým je koruna. Z územia Slovenska ide o dosiaľ prvú plombu na tovary (Hunka 1999). Keďže ide o pomerne vzácny exemplár, ktorého pôvod je nejasný, skúsme sa mu venovať bližšie. Jej domácu provenienciu môžeme najskôr vylúčiť, hoci sa gotické m s korunou objavuje v takmer rovnakom prevedení aj na uhorských minciach Márie razenými po roku 1383 (Huszár 1979, č. 569). Na rozdiel od mincí sa na plomby spravidla dostávalo miesto ich pôvodu, odkiaľ prichádzal tovar na určené miesto a kde bol zabalený na transport. Na druhej strane gotické m s korunou znamená aj skratku symbolu Panny Márie a často sa vyskytuje vo forme pútnických znakov (Mitchiner 1986, 104, č. 238-241a). Oveľa reálnejší je pôvod gotického m s korunou z nejakého mesta, odkiaľ bol transportovaný tovar do Tekovskej Breznice. Do úvahy prichádza niektoré z českých miest, ktoré majú podobné prevedenia štítu mesta. Môžeme ho vidieť napríklad v mestskom znaku Slavonic (okr. Jindřichův Hradec), alebo historického mesta Telč (okr. Jihlava), kde je dominantným znakom mesta gotické m s korunou. Telč ho používalo už od skorého stredoveku. Nie je vylúčené, že k tomu došlo už v roku 1315, kedy sa na erb Telču dostal znak pánov z Hradca doplnený o gotické m s korunou. Plomby s týmto ikonografickým prvkom sú vzácné z celého územia Uhorska a na Slovensku sa dosiaľ vôbec neobjavili. Gotické m s korunou sa nachádza v zbierke Maďarského národného múzea v Budapešti, ktoré má však na reverze rozetu (Mordovin 2014, 216, tab. č. 41). Tu popisovaná plomba bola zaradená s otáznikom do Jindřichovho Hradca. V Uhorsku je evidovaných z Čiech pomerne málo plomb, ktoré sa spravidla objavujú najmä v 16. storočí. Väčší počet plomb bol objavený v maďarskej Pápe, kde sa našli exempláre z Jihlavy a Nového Jičína (Mordovin 2013). V Uhorsku sa skromnejšie objavujú plomby z 15. storočia. Bližšie neurčený exemplár sa našiel na Budínskom hrade (Mordovin 2013, 279). Z územia Slovenska nie sú zaznamenané žiadne plomby z Čiech. Jej výskyt na hrade Tekovská Breznica je logický, lebo v tej dobe sa tu zdržiavala prevažne posádka pozostávajúca najmä z českých žoldnierov. Títo mohli byť zásobovaní z Českého kráľovstva. Je zaujímavé, že väčšina nálezov plomb sa sústreďuje najmä na hradoch, čo dokladá ich obrovský hospodársky význam v stredovekom Uhorsku (Hunka 1999, 305).

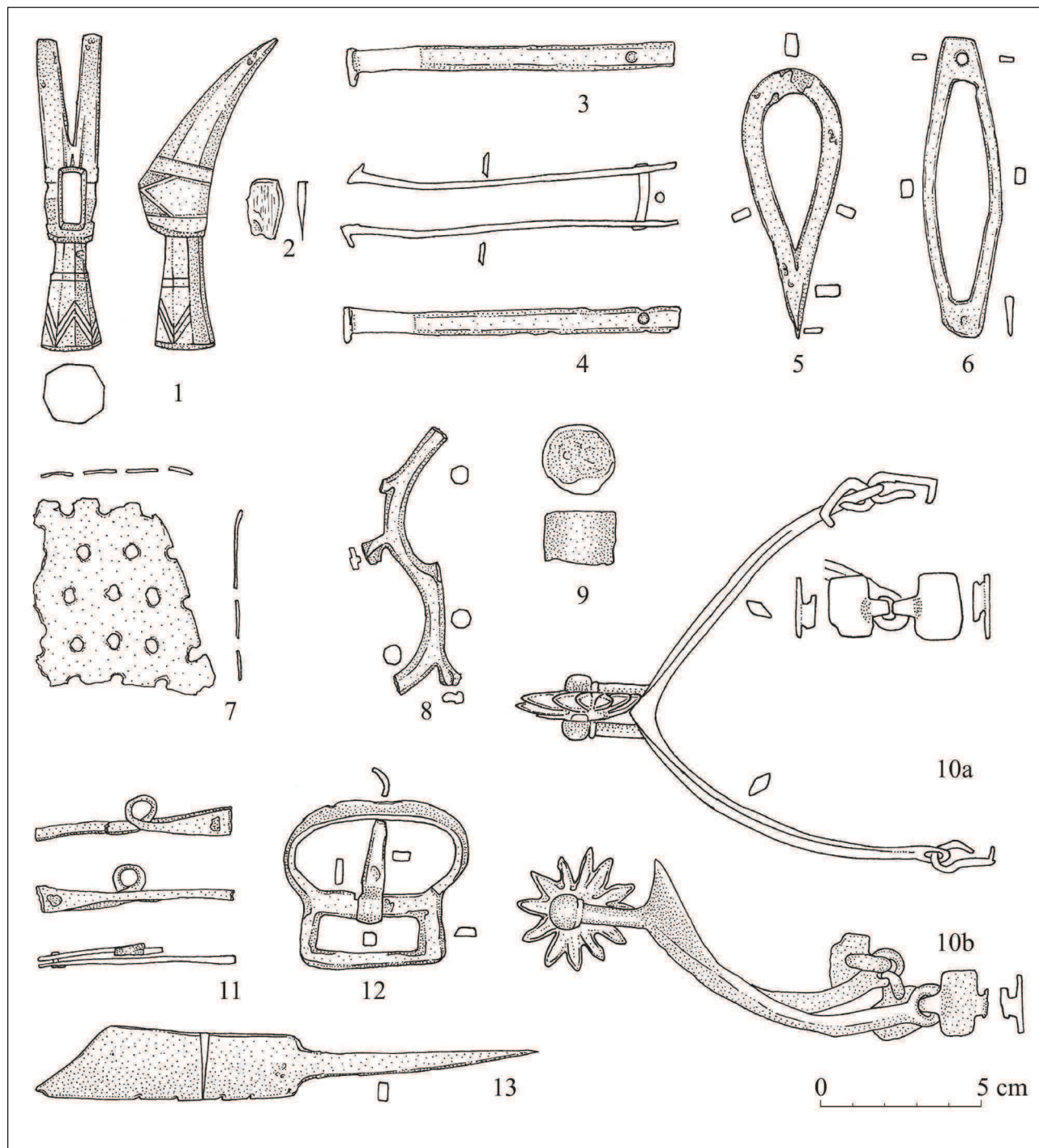
Väčšina archeologického a numizmatického materiálu sa sústreďuje do obdobia bojov Mateja Korvína s kondotiermi, pričom oba nálezy mincí boli ukryté v rokoch 1463 a 1465. V tomto období začal hrad nadobúdať väčší význam a okolo roku 1464 prijal českých kondotierov hradný kapitán Tekovskej Breznice Mikuláš Bodok (Bovan 2001, 135). Niekedy po tomto roku tu pôsobil aj jeden z najvýznamnejších veliteľov Bartoš z Hertvíkovic. V roku 1468 je spomínaný v jednej listine ako kastelán hradu (Knauz 1890, 143). Podľa nej prepadol a okradol kremnického občana Štefana Hawranka o 70 mariek striebra a navyše ho držal celý deň v zajatí. Kastelánom tu bol niekoľko rokov, lebo ešte v listine z roku 1471 je spomínaný ako hajtman Tekovskej Breznice a okrem toho mu patrili aj Sučany (Kniezsa 1952, 23, č. 10; Lukačka 2004, 86). V tomto roku obsadili hrad aj vojská poľského kráľa Kazimíra (Plaček/Bóna 2007, 81). Tekovská Breznica patrila v uvedenom období ostrihomskému arcibiskupovi Jánovi Vitézovi, ktorý ju v roku 1472 prepustil kráľovi Matejovi Korvínovi (Knauz 1890, 143). Nevieme, či bol vtedy Bartoš z Hertvíkovic ešte kastelánom hradu. Určite ním však nebol v roku 1475, lebo v tejto funkcii sa tu spomínal Juraj Bessenyoši ako *castellanus fortalicij de Berzencze* v súvislosti s vyrabovaním dediny Volkovce (Knauz 1890, 143). Uvedený dátum je pravdepodobne jedným z posledných dôležitých zmienok o hrade, lebo jeho význam postupne upadol. Svedčia o tom len sporadické informácie o hrade pochádzajúce zo 16. storočia, ktoré mohlo slúžiť v tomto období ako strážne miesto. V uvedenom duchu je spomínaný aj v roku 1564 (Plaček/Bóna 2007, 81). O využívaní hradu v tomto období svedčí aj fakt, že sa tu v roku 1862 našiel vzácny poklad 17 zlatých dukátov ukrytých okolo roku 1544 (Rómer 1870, 92; Hlinka/Kraskovská/Novák 1968, č. 569). Z horeuvedeného vyplýva, že najintenzívnejšia činnosť kondotierov v Tekovskej Breznici bola medzi rokmi 1463-1475. Hrad bol niekoľkokrát dobýjaný a okrem spomí-

¹ Za konzultácie ohľadne plomby ďakujem Dr. Maximovi Mordovinovi z ELTE Régészettudományi Intézet v Budapešti.

Tab. III. Hrad Tekovská Breznica. Militariá z hradu (kresby R. Čambal).

Taf. III. Burg Tekovská Breznica. Militaria von der Burg (Zeichnungen R. Čambal).

Tab. IV. Hrad Tekovská Breznica. Ďalšie nálezy z hradu (kresby R. Čambal).

Taf. IV. Burg Tekovská Breznica. Weitere Funde von der Burg (Zeichnungen R. Čambal).

naných nálezov o tom svedčí aj zaujímavý objav kostry človeka, ktorý bol nájdený spolu s denárom Mateja Korvína typu H 706 (Bovan 2001, 133). Uvedený typ tvorí aj jadro nami analyzovaných mincových nálezov na hrade.

Bartoš z Hertvíkovic a jeho pôsobenie na Slovensku

Keďže medzi najvýznamnejších kastelánov a kapitánov hradu patril spomínaný veliteľ Bartoš z Hertvíkovic, venujme sa v krátkosti jeho politickej kariére v Uhorsku, kam prišiel s Jánom Jiskrom v roku 1440 (Bovan 2001, 135). V prameňoch sa objavuje častejšie v 50-tých rokoch 15. storočia. V tomto období už nebol na strane Jána Jiskru, lebo v roku 1454 alebo 1455 vystúpil proti jeho prívržencom v Kežmarku spolu s Martinom Brcálom (Špirko 1937, 90-93). Jiskrov veliteľ Mikuláš Czayka totiž napadol Kežmarok kvôli vyčineniu Bartoša z Hertvíkovic (Špirko 1937, 90-93; Bovan 2001, 135). Mesto následne dobýjal medzi 19. júlom a 8. septembrom 1456 osobne Jiskra, ale nepodarilo sa mu ho zobrať (Špirko 1937, 97). V roku 1458 poslal Matej Korvín Bartoša, ktorý bol v tomto období kapitánom vo Veľkej Ide, s Balázsom Magyarom do boja proti Jiskrovi (Tóth-Szabó 1917, 305; Iványi 1910, č. 1006 a 1014). Bartoš vystupuje opätovne v roku 1460 ako ručiteľ pri dohode

o zbúraní hradu v Chmeľove (Komlos) za 4250 zlatých (*Lukačka 2004*, 67, 68, č. 23; *Tóth-Szabó 1917*, 316). Okrem zbúrania hradu sa zaviazali, že do Vianoc 1460 nebudú napádať Spišskú, Šarišskú, Abovskú, Zemplínsku a Užskú župu, ako aj mestá Levoča, Košice a Bardejov. V nasledujúcom roku došlo na Spiši a v Kežmarku k výrazným zmenám. Ján Jiskra v roku 1461 posilnil v tomto regióne svoje pozície aj vďaka príchodu posíl z Poľska a získal na svoju stranu Kežmarok. V tomto čase prešli Bartoš s Martinom Brcálom opätovne na Jiskrovu stranu (*Špirko 1937*, 111; *Jurok 2005*, 8). Pravdepodobne to nebolo len pod ťarchou vojenských neúspechov, ale Bartoš sa vzdal svojich dŕžav za pomerne slušný obnos peňazí. Kežmarok, Spišský hrad, Gelnicu, Spišský Štiavnik, Spišský Štvrtok, Vondrišiel (dnešné Nálepkovo, nem. Vagendrüssel) prepustil za 16 000 zlatých (*Tóth-Szabó 1917*, 326). Takýto stav nevyhovoval Matejovi Korvínovi a s odíencami začal intenzívne vyjednávať. Na konci roka 1462 sa stretli v Sarló ostrihomský arcibiskup Dénes Szécsi, palatín Michal Ország Gúti a veliteľia Komorovský, Körbel, Bartoš z Hertvikovic s ďalšími poľskými bratníkmi (*Tóth-Szabó 1917*, 327-328). Bartoš tu síce olutoval svoje činy, ale nakoniec ustúpil až po získaní nešpecifikovanej sumy peňazí. Následne jeho prípad mal prešetriť sám kráľ. V nasledujúcom roku sa však opäť aktivizoval a ohrozoval Spiš. V listine datovanej do 16. septembra 1463 totiž kapitán Štefan Zápoľský varuje Bardejovčanov, aby boli pripravení vojensky zasiahnuť proti Bartošovi a Komorovskému (*Tóth-Szabó 1917*, 442, 443, č. LXXXVII). Po porážke bratníkov v roku 1467 vstúpil opätovne do služieb Mateja Korvína. Krátko nato získal územia mimo Spiš, východné Slovensko, po krátkom čase aj hrad Tekovská Breznica a neskôr Sučany.

Militária a ďalšie predmety z hradu

Významnú zložku nálezov z hradu Tekovská Breznica tvoria stredoveké militárie a s nimi súvisiace predmety, ktoré datovaním zodpovedajú numizmatickým nálezom. Okrem toho prezrádzajú viac o vojenských operáciách, ktoré v časovom období ohraničenom nálezmi prebiehali na hrade. Ide o fragmenty hákovnice, valcový projektíl s železným jadrom a oloveným plášťom z hákovnice, hroty zo šípov do kuše a o jazdeckú ostrohu. Ako už bolo spomenuté, aj o nálezy predmetov, ktoré viac menej súvisia alebo sú nejako prepojené s nálezmi militárií: kladivo na podkúvanie koní, kresadlá, z ktorých jedno bolo nájdené aj s predpokladaným držiakom luntu (*Pírek 2014*, 18),² nožík a ocielky. Pre ich presnejšie datovanie boli využité ako analógie nálezov militárií z približne rovnakého obdobia 1440-1459³ a kultúrne blízkeho pôvodu z inej slovenskej lokality – kondotiárskej riečnej pevnosti Posádka, ktorá sa nachádzala v katastri záhorskej obce Gajary (*Polla 1965*, 167). Táto významná lokalita a nálezy militárií z nej sú dodnes svojím významom trochu nedocenené, hoci bezpochyby ide o jedinečné nálezisko, ktorá je obrovským prínosom pre poznanie a chronológiu militárií českých a moravských žoldnierskych vojsk v Uhorskom kráľovstve. Ich jadro tvorili veteráni husitských vojen, združení pod velením rôznych hajtmanov, taktiež veteránov husitských vojen, ktorí sa nechávali so svojimi oddielmi najímať do služieb. Z tejto príčiny ich najvýstižnejšie možno charakterizovať ako kondotiérov (*Contamine 2004*, 187).⁴ Pritom podľa ich politického a náboženského spektra v období husitských vojen zahŕňali žoldnierske vojská v sebe všetky strany, ktoré sa ich zúčastnili. Podstata ich existencie spočívala v neschopnosti sa vrátiť po dlhom období vojen k bežnému životu. Vojenský život sa teda stal pevnou súčasťou ich existencie a existencie ich rodín. V druhom rade im ponúkal možnosť slušnej obživy v podobe pravidelného žoldu a obohatenia sa z vojnovkej koristi. V prípade kondotiérov často aj z lúpeží v čase mieru. V neposlednej rade boli zohľadnené aj analogické nálezy militárií z lokality Čebovce – Zelený Hrad v okrese Veľký Krtíš (*Pilková/Šimončičová Koošová 2016*), pretože ako z nálezov vyplýva, bola táto lokalita približne v rovnakom období tiež miestom vojenských aktivít kondotiárskych oddielov.

Fragmenty bronzovej hákovnice (tab. III, č. 18, 19; lokalizácia obr. 2, č. 5)

Ide o nález dvoch fragmentov hlavne bronzovej hákovnice ktoré pri porovnaní s nálezom hákovnice z lokality Gajary – Posádka (*Polla 1962*, 136, obr. 20: 1) už na prvý pohľad vykazujú jasnú typovú zhodu. Sú to fragmenty približne zo stredu hákovnice, kde sa jej plášť kónicky zužuje. Ide o technické riešenie, ktorého cieľom bolo odľahčiť hákovnicu a ušetriť materiál na jej výrobu. V druhej polovici hlavne smerom k jej ústiu už nebol expanzný tlak vznikajúci explóziou pušného prachu tak silný, aby si vyžadoval rovnakú hrúbku steny, ako v oblasti nábojovej komory. Pre správnosť analógie svedčí aj ten fakt, že po rekonštrukcii približného kalibru z fragmentov hákovnice z hradu Tekovská Breznica je zhodný s kalibrom hákovnice z lokality Gajary – Posádka a to 20 mm.

2 Lunt z nemeckého Lunte – zápalná šnúra. Išlo o hrubý knôt napustený octanom hlinitým, vďaka čomu nehoľel, ale iba tlel a ktorým sa zapaloval pušný prach v hákovniciach, delách a v prvých ručniciach, predchodcoch pušiek, ktoré vznikli zo starších typov palných zbraní – pišťal.

3 Mladšie alebo staršie nálezy z danej lokality neexistujú a rovnako ako potvrdzujú posledné historické výskumy, lokalita v iných obdobiach osídlená nebola.

4 Kondotiér z talianskeho „*condotta*“ veliteľ, boli veliteľia zväčša zahraničných žoldnierskych oddielov, ktorí sa nechávali od 14. storočia najímať do služieb stredovekých miest na Apeninskom polostrove. Obyvatelia týchto miest boli predovšetkým úspešní obchodníci, tak si na svoju obranu radšej najímali oddiely žoldnierov pod velením kondotiérov. Znami boli najmä svojou bezohľadnosťou a nespoľahlivosťou, nakoľko počas konfliktov menili aj niekoľko krát strany, podľa toho, ako im kto zaplatil a často sa dopúšťali plienenia a lúpeží aj na majetkoch pánov u ktorých boli v službe.

Valcový projektil s železným jadrom a oloveným plášťom z hákovnice (tab. IV: 9; lokalizácia obr. 2: 6)

Tento typ streliva, vďaka svojmu kalibru 22 mm, určeného najskôr pre hákovnice, sa objavuje približne od husitských vojen, počas ktorých vývoj palných zbraní výrazne napredoval. Za objavením projektív s oloveným plášťom a železným jadrom stála nevyhnutná vlastnosť takéhoto typu hrotu, ktorou bola priereznosť. Hoci k jej objaveniu viedla skôr jeho druhá dôležitá vlastnosť prispôsobivosť kalibru hákovnic. Projektily z tvrdých materiálov, pokiaľ neboli presne vyrobené, sa museli ťažkopádne prispôbovať kalibru hlavne. Naproti tomu olovo je jednoducho opracovateľné a jeho teplota tavenia je pomerne nízka. Samozrejme, samotný olovený projektil nemal postačujúcu priereznosť a kompaktnosť, takže tento typ konštrukcie s železným jadrom a oloveným plášťom bol nakoniec jediným možným. Okrem doteraz spomenutého bolo ďalšou vynikajúcou vlastnosťou plášťových projektív aj to, že pri explózii sa olovený plášť roztrhol, čím lepšie prilnul k vnútornej stene hlavne. Týmto tesnením znásobil silu expanzných plynov, vrátane jej rýchlosti, čím sa zvýšila sila pri výstrele. Štandardným strelivom vo väčšine konfliktov, kde sa používali palné zbrane, sa však stal až okolo roku 1450. Tento typ streliva dokázal prestreliť z primeranej vzdialenosti drevenú pavézu, zblízka niekedy aj väčšiu časť plátovej zbroje. V neposlednej rade začalo takto modernizované strelivo nútiť strelcov k zlepšeniu mierenia. Stáli teda za zrodom nových palných zbraní – ručníc, z ktorých boli prvými najčastejšími rôzne ranné typy pušiek, napríklad arkebúzy (Dolínek 1998, 23, obr. 8).⁵ Nakoľko hrot pochádza z predhradia, mohol byť teda vystrelený obrancami hradu na útočníkov.

Hroty šíпов z kuše

Pre presné datovanie jednotlivých typov hrotov sme použili datovanie podľa švajčiarskeho bádatela B. Zimmermanna, ktorý analyzoval nálezy z viacerých európskych lokalít (Zimmermann 2000). Pri datovaní vychádzal z archeologickej stratigrafie, ako aj z datovania iných nálezov rôzneho druhu. Rovnako sa pri datovaní jednotlivých hrotov vychádzalo z dochovaných exemplárov šíпов do kuší, nachádzajúcich sa v múzeách ako aj v súkromných zbierkach a ktoré žiaľ B. Zimmermann do svojej práce nezaračil (typológiu slovenských nálezov pozri: Ruttkay 1976, 325 nn). Jednotlivé hroty sme podľa ich základného znaku rozdelili na hroty s tuľajkou a s trňom, ktorým boli zapustené do dreveného tela šípu. Pri hrotoch s tuľajkou je dôležitým určujúcim faktorom aj spôsob skutia tuľajky, ktorý môže poukazovať pri väčšom množstve nálezov z toho istého obdobia na jednej lokalite aj na výrobcu šíпов, respektíve aj v zhladom k polohe nálezu, či ide o šíp vystrelený obrancami, alebo útočníkmi. V danom období sa zaoberali výrobou šíпов špecializovaní zbrojárski remeselníci – šípari.⁶ Svoj vrchol zažívalo toto remeslo do prvej polovice 15. storočia. Týchto špecializovaných remeselníkov nebolo veľa a patrili skôr k nemajetnej vrstve (Wagner 1956, 25-44). Je viac ako pravdepodobné, že kondotieri, ale aj hradné posádky disponovali vlastnými šíparmi.

Hroty šíпов z kuše s tuľajkou (tab. III: 11; lokalizácia obr. 2: 7)

Ide o hrot typu Zimmermann T1-5l č. 55 z 13. až 15. storočia, nakoľko jej tvar a váha sa osvedčili ako veľmi vhodné pre prestrelenie krúžkovej aj plátovej zbroje. Nálezy tohto typu hrotov z 15. storočia nie sú ničím výnimočným, čo plne korešponduje s datovaním nálezov numizmatického charakteru, čomu nasvedčuje aj jej blízka analógia z lokality Gajary – Posádka (Polla 1962, 116, obr. 7: 10). Vzhľadom k polohe nálezu (obr. 2: 7) môže ísť o strelu vystrelenú obrancami, s čím by mohlo korešpondovať podobné skutie tuľajky aj u ostatných nálezov hrotov, ktorých poloha jednoznačne nasvedčuje, že boli vystrelené z hradu Tekovská Breznica na útočníkov.

V uvedenej polohe sa našiel aj ďalší hrot typu Zimmermann T1-5l č. 56 (tab. III: 10), ktorý ma analógie na lokalite Čebovce - Zelený hrad (Pilková/Šimončíčová Koóšová 2016, tab. I, č. 14, 16), ako aj ďalší (tab. III, č. 16), ktorý sa dá charakterizovať ako kombinácia typov Zimmermann T1-5l č. 55 a T2-5l č. 2957 opäť s najbližšou analógiou z Posádky (Polla 1962, 116, obr. 7: 10) a aj na lokalite Čebovce – Zelený hrad (Pilková/Šimončíčová Koóšová 2016, tab. I: 13). Ani tu však Zimmermannova práca nič bližšie nešpecifikuje, takže opäť sa dá konštatovať, že tento typ sa vyskytuje od 13. do konca 15. storočia. Práve u týchto dvoch hrotov nie je vylúčené, rovnako ako aj v prípade uvedeného hrotu z Posádky (Polla 1962, 116, obr. 7: 10) a hrotov z Čeboviec – Zelený hrad (Pilková/Šimončíčová Koóšová 2016, tab. I: 13), že môže ísť aj o hroty šíпов z luku, pretože po celý vrcholný stredovek, sú hroty z luku prakticky výhradne s tuľajkou.⁷ Ako z dochovaných nálezov stredovekých lukostreleckých hrotov nearcheologického aj archeologického pôvodu (Hardy 2007, 130-136), do dreva zapúšťané hroty s trňom sú takmer vždy z kuše. Tento fakt dokladá aj samotná kinetická sila luku, kde je hrot väčších rozmerov s tuľajkou nevyhnutnosťou. Ďalším hrotom z kuše je hrot (tab. III, č. 13), ktorý je príkladom hrotu typu Zimmermann T1-5l č. 56, ku ktorej najbližšia analógia z pevnosti Posádka je (Polla 1962, 116, obr. 7: 3) a na lokalite Čebovce - Zelený hrad (Pilková/Šimončíčová Koóšová 2016, tab. I: 16). Z polohy 12 pochádza aj ďalší hrot (tab. III: 12) typu Zimmermann T1-5l č. 1813-1814, ktorá má analógiu na Posádke (Polla 1962, 119, obr. 7: 4) typu Zimmermann T1-5l č.

⁵ Dobrým príkladom arkebúzy je exemplár z VHU v Prahe datovaný okolo roku 1470

⁶ Česky – šípař, latinsky – sagittarium opifex, praeparatio sagittarum, maďarsky – nyílfarago, nemecky – pfeilmacher, pfeilschnitzer, pfeilschnitzer.

⁷ Výnimky tvoria niekedy strelky s trňom s dlhým oblúkovým ostrým, v strede ktorého je hrot so spätnými hrotmi, rovnako ako aj rôzne typy šlachových streliek. Tieto sa používali hlavne pri love vysokej, alebo v boji proti koňom. Ich rozmery sú však oproti strelkám z šíпов do kuše výrazne väčšie. Nakoľko sa jedna šlachová strelka našla aj na hrade Tekovská Breznica, budeme sa tejto problematike venovať ešte ďalej.

1813 a na Zelenom hrade v Čebovciach (*Pilková/Šimončíčová Košsová 2016*, tab. I: 17, 18). Vzhľadom k polohe, v ktorej sa našiel (obr. 2: 8), ide najskôr taktiež o hrot šípu vystreleného obrancami hradu. Iné typy hrotov z kuše predstavujú typ Zimmermann T2-6 č.84 (tab. III, č. 9) a T2-6 č.81 (tab. III: 8), ktoré pochádzajú z vnútornej časti hradu (obr. 2: 9), a ktoré možno charakterizovať ako typické pre 15. storočie, hoci B. Zimmermann ich používanie kladie od 14. po 16. storočie. Spôsob skutia tuľajky nemá z doteraz spomenutých hrotov analógiu. Vzhľadom k uvedenej polohe (obr. 2: 9), sa môžeme domnievať, že ide o strely vystrelené útočníkmi.

Hroty šípv z kuše s trňom

Z miesta, ktoré najskôr ostreľovali obrancovia hradu Tekovská Breznica, pochádzajú aj 2 hroty s trňom z kuše (tab. III: 2, 3; lokalizácia obr. 2: 7). Ide o typ Zimmermann D2-5 č.1805. Podľa B. Zimmermanna ide o hroty, ktoré sa v nálezoch nachádzajú od 13. do 15. storočia. Rovnaký typ sa našiel aj vo vnútri hradu (tab. III: 5; lokalizácia obr. 2: 9) a je zastúpený aj medzi hrotmi z bitky pri Towtone (*Hardy 2007*, 162). Zaujímavo pôsobí aj typovo nezaradený hrot (tab. III: 17) z polohy 15, ktorého rozmery, tvar a váha (70,97 g) svedčia o tom, že bol vystrelený najskôr z ťažkej hradobnej kuše, ktorej úlohou bolo ničenie drevených konštrukcií na hradbách či časti opevnení. Hoci B. Zimmermann udáva váhu takýchto hrotov cez 100 g (*Zimmermann 2000*, 47), je dôležité spomenúť, že okrem ťažkých hradobných kuší (*balista*), ktoré už boli sofistikovane obliehacie stroje, existovali aj menšie prenosné hradobné kuše s napínakmi. Práve o hrot z takejto kuše by mohlo ísť vzhľadom k uvedenej polohe (obr. 2: 9). Posledným hrotom s trňom je šlachový hrot z kuše v tvare písmena V (tab. III: 15), ktorá má svoju analógiu z pevnosti Posádka (*Polla 1962*, obr. 7: 9). Šlachové hroty sa používali po celý stredovek, a to väčšinou k lovu vysokej zveri aj v boji proti nepriateľskej jazde. Týmto typom hrotov sa v prvom rade mierilo na končatiny koní. Strela vzhľadom k svojmu prevedeniu rozsekávala svaly a šlachy koní, takže zviera bolo okamžite neschopné ďalšieho pohybu. Vzhľadom k miestu nálezu hrotu (obr. 2: 10) je pravdepodobné, že ju vystrelili obrancovia hradu. Veľkosť a váha hrotu pritom svedčí, na rozdiel od uvedenej analógie z pevnosti Posádka (*Polla 1962*, obr. 7: 9), že mohla byť vystrelená taktiež z ťažšieho typu kuše.

Jazdecká ostroha (tab. IV: 10a-b)

Ide o nález z centrálnej časti hradu (obr. 2: 11), ktorý opäť typovo zodpovedá chronologickému ohraničeniu numizmatických nálezov. Je to typická jazdecká ostroha, ktorá sa používala v druhej polovici 14. a prvej polovici 15. storočia (*Clark 1995*, 138 – č. 333, 139, 148 – č. 149, 360; *Farkaš 2001*, 150, 151, obr. 12: 2; 2015, 283, obr. 21: 20), hoci v druhej tretine 15. storočia prichádza obdobie luxusných ostrôh s dlhým krčkom, ktoré mali zviditeľniť šľachtický štatút svojho nositeľa. V boji sa jednalo o veľmi nepraktické riešenie, a tak sa aj naďalej používali ostrohy s malým krčkom staršieho typu a okrasné ostrohy s dlhým krčkom sa nosili len pri slávnostných príležitostiach. Dôkazom o obľúbenosti tohto typu ostrohy v priebehu prvej ale aj druhej tretiny 15. storočia sú aj ikonografické pramene. S rovnakými ostrohami sú vyobrazení na svojich náhrobných kameňoch rytieri z 15. storočia, napr. náhrobný kameň rytiera Morysa Rusella z roku 1416 v Dyrhemskej kostole, náhrobný kameň baróna Thomasa de Berkeley z roku 1417 v Gloucestershiremskej kostole, náhrobný kameň rytiera Williama Echynghama s manželkou a synom z roku 1444 v Sussexskej kostole. Rovnaký typ ostrohy je vyobrazený aj na oltárnom obraze *Klaňanie troch kráľov* (niekedy je označovaný aj ako *Oltárny obraz St. Kolumbie*) od holandského maliara Rogiera Van der Weydena z roku 1455, ktorý sa dnes nachádza v mníchovskej Alte Pinakothek. Naproti tomu luxusná ostroha s dlhým krčkom je vyobrazená na oltárnom obraze taktiež s tematikou *Klaňania troch kráľov* od benátskeho maliara Antonia Vivarinioho; obraz je datovaný do rokov 1445-1447 a dnes sa nachádza v obrazárni Národného múzea v Berlíne.

Kladivko na podkúvanie koní (tab. IV: 1-4)

Veľmi ojedinele zachovaným nálezom je aj kladivko na podkúvanie koní, nájdené pri juhozápadnom objekte predhradia (obr. 2: 12). Vzhľadom k stavebnej rekonštrukcii hradu Tekovská Breznica (*Plaček/Bóna 2007*, 82) by sa v okolí tohto objektu, konkrétne v južnej časti predhradia, dali predpokladať výbehy pre kone. Tvar tohto špecializovaného nástroja určeného na pritĺkanie podkov ku konskému kopytu sa nezmenil do súčasnosti. Podľa niektorých bádateľov však ide o nástroj jemnejšie práce, napr. obuvnícke kladivko (*Polla 1986*, 256, obr. 125: 5;). Nález tekovskej Breznice je o to zaujímavejší, že železné časti kladivka sa zachovali úplne všetky, to znamená aj s postrannými čienkami, ktoré držali hlavicu v pevnom prepojení s rukoväťou, ako aj s klinkom z tuľajky hlavice, ktorá spevňovala uloženie poriska v tuľajke. V už vyššie citovanej práci kolektívu autorov, zaoberajúcou sa s archeologickými nálezmi spojených s koňmi na území Londýna, je uvedených hneď niekoľko príkladov týchto kladív a typ nášho kladivka je možné zaradiť do tretej tretiny 15. storočia (*Clark 1995*, 2, ill. 1).

Nožík (tab. IV: 13; lokalizácia obr. 2: 5).

Až do znovuobjavenia vidličky Európou v priebehu tretej tretiny 15. storočia a začiatku 16. storočia pozostával stredoveký stolovací príbor z lyžice a nožíka. Samozrejme luxusné stolovacie sady šľachty a kráľov mali za úlohu odzrkadľovať spoločenské postavenie svojich majiteľov. V prípade menej majetnej majoritnej spoločnosti však išlo o nie tak honosné exempláre. Na prvý pohľad neatraktívny artefakt je však predmetom každodenného užívania v stredoveku a býva bežnou súčasťou archeologických nálezov. Hoci len u obyčajných jednoduchých exemplárov veľmi stroho, ale predsa zachytával určitý

módny trend svojej doby. Nie inak je to aj u veľmi jednoduchého nožika každodennej potreby. Ide o bežný nožik, aký sa používal na všetky možné práce a samozrejme aj pri jedení. Tvar čepele tohto typu bol veľmi rozšírený a nájdeme ho od luxusných šľachtických jedálenských súprav až po najobyčajnejšie nožiky, akým je aj predmetný kus. O jeho oblube svedčí množstvo ikonografického materiálu. Za všetky spomeňme aspoň pár príkladov. Nožik z ľavého krídla oltárneho obrazu "Narodenie St. Márie" od Hornorýnskeho majstra, datovaného do obdobia rokov 1460-1465 z Landesmuseum Württemberg v Stuttgarte v Nemecku, ďalej nožik z oltárneho obrazu "Posledná večera" od Dierica Boutsu staršieho z Kostola St. Petra v Leuvene v Belgicku, datovaného do rokov 1464-1467, či nožik zachytený na iluminácii "Občerstvenie roľníkov" z diela "O Aristotelovej politike, etike a ekonomike" z Parížskej národnej knižnice z druhej polovice 15. storočia.⁸ Hoci s istotou sa pôvod tohto tvaru čepeľí nožíkov samozrejme určiť nedá, teoreticky možno uvažovať o jeho pôvode v Burgundsku, nakoľko ide o veľmi charakteristický tvar nožíkov nachádzajúcich sa v burgundských luxusných jedálenských súpravách z daného obdobia, ktoré sa vyvážali do celej stredovekej Európy.

Pracka (tab. IV: 12; obr. 2: 14)

Ide o bežnejší nález zo stredoveku, ktorý možno podľa chronologickej typológie R. Whiteheada datovať medzi roky 1350 až 1450 (Whitehead 1996, chap. 8, No. 538, 539). Pravdepodobnejšia sa však javí chronológia Ch. Marshalla, ktorý datuje tento typ pracky medzi roky 1375 až 1500, a určuje ho ako najčastejšiu pracku zo závesu meča, či dýky (Marshall 1986, typ IIA, č. 86, 11, 12). Takže sa môže opäť jednať o pracku z obdobia ohraničeného nálezmi numizmatickej povahy. Rovnaká analógia sa našla aj na lokalite Čebovce – Zelený hrad (Pilková/Šimončíčová Koošová 2016, tab. III, č. 7).

Kvapková a rámčeková ocielka s pravdepodobným držiakom luntu (tab. IV: 5, 6)

Posledným nálezom je nález bežnejších stredovekých ocieľok charakteristických pre 15. a 16. storočie, a to kvapkového typu – niekedy označovaný aj ako hruškovitý a rámčekového typu z centrálnej časti hradu (obr. 2: 15, 16). Samotný nález týchto dvoch ocieľok nie je ničím výnimočný, avšak v prípade rámčekovej ocieľky sa vedľa nej našiel aj kovový predmet pripomínajúci držiak luntu u prvých primitívnych palných zbraní. Je preto možné sa hypoteticky domnievať, že by mohlo ísť o súčasť výstroje strelca z hákovnice, či nejakého typu stredovekej ručnice.

LITERATÚRA

Bartl 1979 – J. Bartl: Sučany v dobe feudalizmu do roku 1848. In: Beláčík, M. (ed.). Sučany. Pamätnica k 35. výročiu SNP. Martin 1979.

Bovan/Trgina 1998 – M. Bovan/G. Trgina: Nálezy stredovekých mincí z Tekovskej Breznice. Slov. Num. 15, 1998, 240-242.

Bovan 2001 – M. Bovan: Bratrícky veliteľ Bartoš z Hartvikovic v Tekovskej Breznici a nález mincí na tamojšom hrade. Husiti na Slovensku. Zborník príspevkov z konferencie pri príležitosti 550. výročia bitky pri Lučenci. Lučenec 2001, 132-138.

Clark a kol. 1995 – J. Clark a kol: The medieval horse and its equipment: Medieval finds from excavations in London c.1150-c.1450. London 1995.

Contamine 2004 – Ph. Contamine: Válka ve středověku. Praha 2004.

Dolínek 1998 – V. Dolínek: Fotografický atlas: Palné zbraně. Praha 1998.

Döry/Bónis/Érszegi/Teke 1989 – F. Döry/G. Bónis/G. Érszegi/S. Teke: Decreta regni Hungariae Gesetze und Verordnungen Ungarns 1458-1490. Budapest 1989.

Farkaš 2001 – Z. Farkaš: Zisťovací výskum v Modre. Zb. SNM. 95, Arch.11, 2001, 135-168.

Gyöngyössi 2003 – M. Gyöngyössi: Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon. Budapest 2003.

Farkaš 2015 – Z. Farkaš: Stredoveké opevnenie Starý Zámok II v Pezinku. Zbor. SNM. 109, Arch. 25, 2015, 257-297.

Hardy 2007 – R. Hardy a kol: Blood red roses: The archaeology of a mass grave from the Battle of Towton AD 1461. Oxford 2007.

Hlinka/Kraskovská/Novák 1968 – J. Hlinka/L. Kraskovská/J. Novák: Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku. Bratislava 1968.

Horváth/Huszár 1956 – T. A. Horváth/L. Huszár: Kamaragrófok a középkorban. Numizmatikai közlöny 54-55, 1955-1956, (1956), 21-33.

Hunka 1996 – J. Hunka: Vplyv rakúskych mincí na peňažné pomery stredovekého Slovenska (12.-15. storočie). Slov. Num. 14, 1996, 129-148.

Hunka 1999 – J. Hunka: Nálezy olovených plômb na zaistenie prepravených tovarov (14.-17. stor.) zo Slovenska. Štud. Zvesti AU SAV 33, 1999, 295-309.

⁸ Le casse croûte paysan, Aristote, politique économique, France, XVe siècle, Paris, BNF, département des manuscrits, français 22500.

- Hunka 2001* – J. Hunka: Vplyv výbojov husitov a bratříkov na vývoj menových pomerov v r. 1428 - 1467 na našom území. Zborník príspevkov z konferencie pri príležitosti 550. výročia bitky pri Lučenci. Lučenec 2001, 58-68.
- Huszár 1979* – L. Huszár: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. München-Budapest 1979.
- Iványi 1910* – B. Iványi: Bártfa szabad királyi város levéltára. 1319-1526. I. kötet 1319-től 1501-ig. Budapest 1910.
- Jurok 2005* – J. Jurok: Čeští husitští a katolíční kondotiéři z Moravy na Slovensku v 15. století (období bratříků). Vojenská historie 4, 2005, 3-15.
- Kemény 1910* – L. Kemény: Magyar numizmatikai adattár. Numizmatikai közlöny, 1910.
- Kmeť 1901* – A. Kmeť: Sitno. Ružomberok 1901.
- Knauz 1890* – N. Knauz: A Garan-melletti Szent Benedeki apátság. Budapest 1890.
- Kniezsa 1952* – Š. Kniezsa: Stredoveké české listiny. Budapest 1952.
- Lukačka 2004* – J. Lukačka (ed.): Pod osmanskou hrozbou. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov. Bratislava 2014.
- Marshall 1986* – Ch. Marshall 1986: Buckles through the ages. In Reprint from Treasure Hunting Magazin 1-12, 1986.
- Mitchiner 1986* – M. Mitchiner: Medieval Pilgrim & Secular Badges. London 1986.
- Mordovin 2013* – M. Mordovin: A 15–17. századi távolsági textilkereskedelem régészeti emlékei Pápán. Varga, M. (ed.). Fialat Középkoros Régészek IV. Konferenciájának Tanulmánykötete. Kaposvár 2013, 267-282.
- Mordovin 2014* – M. Mordovin: Late Medieval and Early Modern Cloth Seals in the Collection of the Hungarian National Museum. Arch. Ért. 139, 2014, 193-237.
- Pilková/Šimončíčová Koošová 2016* – L. Pilková/P. Šimončíčová Koošová: Militária, ostrohy a konský postroj z Čeboviec – Zeleného hradu (okr. Veľký Krtíš). Zbor. SNM. 110, Arch. 26, 2016, 173-181.
- Pohl 1982* – A. Pohl: Münnzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters 1300 – 1540. Graz 1982.
- Plaček/Bóna 2007* – M. Plaček/M. Bóna: Encyklopédia slovenských hradov. Praha – Bratislava 2007.
- Pírek 2014* – M. Pírek: Palné zbrane zo zbierok slovenských múzeí. Praha 2014.
- Pohl 1972* – A. Pohl: V. László pénzverése. Numizmatikai közlöny 1971-1972, 70-71, 1972, 51-56.
- Pohl 1972a* – A. Pohl: Hunyadi Mátyás birodalmának ezüstpénzei 1458-1490. Budapest 1972.
- Polla 1962* – B. Polla: Pamiatky hmotnej kultúry 15. storočia z Posádky pri Gajaroch. Zb SNM. 56, Hist. 2, 1962, 107-140.
- Polla 1886* – B. Polla: Košice Krásna. K stredovekým dejinám Krásnej nad Hornádom. Košice 1986.
- Polla 1965* – B. Polla: Bratřici na Slovensku vo svetle nových historicko-archeologických nálezov. Zbor. SNM. 59, Hist. 5, 1965, 165-169.
- Rauch/Nudelman 2007* – H. D. Rauch/L. Nudelman: 3. Münz-auktion. 22.-23. September 2007. Ungarn-Siebertbürgen. Wien-Budapest 2007.
- Rómer 1870* – F. Rómer: Egyveleg (Hontmegyében Berzenczén). Arch. Ért. 3, 1870, 92.
- Ruttkay 1976* – A. Ruttkay: Waffn und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei. Slov. Arch. 24, 1976, 245-395.
- Slivka 1992* – M. Slivka: Falšovanie mincí na slovenských hradoch. Slov. Num. 12, 1992, 53-66.
- Soják 2013* – M. Soják: Falšovanie mincí v stredoveku a novoveku v oblasti východného Slovenska (stručný prehľad stavu bádania za posledné desaťročie). Baníctvo a mincovníctvo v dejinách Slovenska. Zborník príspevkov z medzinárodného numizmatického seminára. Kremnica, 2013, 37-53.
- Špirko 1937* – J. Špirko: Husiti, Jiskrovci a bratřici v dejinách Spiša (1431-1462). Spišská Kapitula 1937.
- Tóth-Szabó 1917* – P. Tóth-Szabó: A Cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon. Budapest 1917.
- Wagner a kol. 1956* – E. Wagner a kol.: Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské. Praha 1956.
- Whitehead 1996* – R. Whitehead: Buckles 1250-1800. Essex 1996.
- Zimmermann 2000* – B. Zimmermann: Mittelalterliche Geschosspitzen: Kulturhistorische, archäologische und archäometallurgische Untersuchungen. Basel 2000.

SKRATKY

CNA I. = Koch, B.: Corpus Nummorum Austriacorum. Wien 1994.

H = Huszár 1979

P = Pohl 1982

FUNDE VOM 14. – 15. JAHRHUNDERT VON DER BURG TEKOVSKÁ BREZNICA (BEZ. ŽARNOVICA)

MAREK BUDAJ – MICHAL PÍREK

Vom Areal der Burg Tekovská Breznica stammen Münzen, Militaria und weitere Gegenstände, die eine intensive Tätigkeit um das 15. Jahrhundert dokumentieren. Gesamt wurden hier 40 Münzen gefunden, die ein einheitliches chronologisches Ensemble bilden. Davon bilden 29 Münzen einem Hort (Nr. 1-29; Abb. 2, Nr. 1), der nur aus ungarischen Denaren von Ladislaus V. und Mathias I. Corvinus stammen, also etwa von den Jahren 1456/1457-1463.

Die spätesten von diesen sind Denare vom Typ H 706, die wahrscheinlich nur im Jahr 1463 geprägt wurden. Am Anfang der 60-er Jahre des 15. Jahrhunderts geriet die Münzprägung des Matthias Corvinus in eine große Krise. Im vorherigen Jahr 1462 sank wegen der türkischen Gefahr und dem akuten Bedarf von Buntmetallen die Qualität von Kleinmünzen, von denen man 300 Denare, oder 600 Halbdenare/Obole für einem Dukaten einrechnete. Aus diesem Grund hatte man am Landtag im März 1463 die Prägung neuerer besserer Denare des Typs H 706 ausgehandelt, von denen man 100 Denare auf einem Dukaten einrechnen sollte. Zum Verstecken der Münzen musste es im Jahr 1463 kommen, eventuell kurz danach. Es ist von diesem Grund logisch, das in dieser Zeit eine intensivere Tätigkeit der Condottieri auf der Burg und seiner Umgebung begann (zu den Condottieri siehe weiter unten). Z. B. im Jahr 1464 empfing der Burgkapitän Miluláš Bodok die tschechischen Taboriter (Bratřici), um mit ihnen Expeditionen in der Umgebung zu unternehmen. Es ist nicht ausgeschlossen, das in dieser Zeit es auch direkt zur Eroberung der Burg kam, über was zahlreiche Militaria, archäologische Funde und Münzhorte zeugen, die in den Jahren 1463 und 1465 versteckt wurden. Es ist interessant, dass der Münzhort am südlichen Ausläufer hinter dem Turm außerhalb des Burgareals versteckt wurde (Abb. 2, Nr. 1). Die bewegten Ereignisse die sich an der Burg um die Hälfte der 60-er Jahre des 15. Jahrhunderts abspielten, belegt auch ein kleinerer Fund von 48 Münzen, der durch seine Zusammensetzung fast identisch mit dem von uns beschriebenen Hort ist. Im Unterschied zu unserem Fund wurde dieser ehesten im Jahr 1465 versteckt. Beide Horte belegen intensive Aktivitäten der Condottieri auf der Burg in den Jahren 1463-1465. Ihre Tätigkeit überdauerte hier minimal bis in die Hälfte der 70-er Jahre des 15. Jahrhunderts und für den bedeutendsten Kapitän können wir Bartoš aus Hertvíkovice halten (siehe weiter unten).

Außer dem von uns beschriebenen Hort wurden in verschiedenen Teilen der Burg weitere neun Münzen gefunden, die chronologisch in diese Zeit fallen und die mit dem Wirken der Condottieri in Tekovská Breznica zusammenhängen. Alle stammen etwa von den Jahren 1411-1463. Unter den Münzen tauchte auch ein seltenes Exemplar auf, das bisher in keiner Fachliteratur dokumentiert war. Es handelt sich um einem Obolus/Halbdenar vom Typ H 700 (Taf. II, Nr. 2, 31). Die Münze ist dadurch einzigartig, dass der angeführte Münztyp zwar bekannt ist, aber bisher wurde kein Exemplar mit dem Münzkennzeichen K-B registriert. Die Entzifferung des Münzkennzeichens ist relativ einfach, weil der erste Buchstabe der Münzstätte Kremnitz und das zweite dem Kammergrafen gehörten. In den Jahren 1458-1460 konnte das nur der bedeutende italienischer Finanzier Onofrio Bardi sein, der in dieser Zeit mehrmals an der Spitze der Kremnitzer Kammer belegt ist.

Außer der ungarischen Münzen von Matthias Corvinus bilden die zweite Gruppe ausländische Prägungen. Es handelt sich um Münzen aus Österreich, Salzburg und der Grafschaft Hals-Leuchtenberg. Ihre Steigerung ist in den 40-50er Jahren des 15. Jahrhunderts registriert und hängt eindeutig mit der Ankunft der Condottieri in unser Gebiet zusammen.

Eine interessante Münzgruppe bilden unter den Einzelfunden drei zeitgenössische falsche Denare vom Matthias Corvinus. Ihr Vorkommen auf der Burg ist nicht überraschend, weil in dieser Zeit die Münzfälschung einem intensiven Aufschwung erlebte. In letzter Zeit wurden viele Fälscherwerkstätten vor allem in zipser- und ostslowakischen Höhlen gefunden. Belege von Fälschung haben wir nicht nur von Kirchenbauten oder Klöstern, wie z. B. Turie (Bez. Žilina), Spišské Podhradie-Spišská kapitula usw., aber auch von Burgen. Es ist nicht ausgeschlossen, das die Fälschung in Tekovská Breznica unter dem Patronat vom Burgkapitän Bartoš aus Hertvíkovice verlief.

Den letzten interessanten Gegenstand vom numismatischen Charakter stellt die Plombe für Waren dar, die zu vereinzelt Funden im unseren Gebiet zählt (Taf. II, Nr. 12). Seinem Ursprung können wir am ehesten in einem der böhmischen Städte wie z. B. Slavonice (Bez. Jindřichův Hradec) oder der historischen Stadt Telč (Bez. Jihlava) suchen.

Die Mehrzahl des archäologischen wie numismatischen Materials konzentriert sich in die Zeit der Kämpfe von Matthias Corvinus mit den Taboritern/Condottieri, wobei beide Münzfunde in den Jahren 1463 und 1465 versteckt wurden. In dieser Zeit fing die Burg an eine größere Bedeutung zu haben und um das Jahr 1464 empfing die böhmischen Taboriter der Burgkapitän von Tekovská Breznica Mikuláš Bodok. Irgendwann nach diesem Jahr wirkte hier auch einer der bedeutendsten Anführer Bartoš aus Hertvíkovice. Im Jahr 1468 ist er in einer Urkunde als Burgkastellan erwähnt. Nach dieser überfiel und bestahl er den kremnitzer Bürger Štefana Hawranka um 70 Mark Silber und obendrein hielt er ihm den ganzen Tag in Haft. Kastellan war er hier einige Jahre, weil er in der Urkunde vom Jahr 1471 als Hauptmann von Tekovská

Breznica erwähnt wird und außerdem gehörten ihm auch Sučany. In diesem Jahr besetzten die Burg auch die Armeen des polnischen Königs Vladislav II. Tekovská Breznica gehörte in der angeführten Zeit dem Erzbischof von Esztergom Ján Vitéz, der diese im Jahr 1472 dem König Matthias Corvinus überlies. Wir wissen nicht, ob damals noch Bartoš aus Hertvíkovice Burgkastellan war. Sicher war er es nicht mehr im Jahr 1475, da in dieser Funktion Juraj Bessenyoï als *castellanus fortalicij de Berzencze* im Zusammenhang mit der Plünderung des Dorfes Volkovce erwähnt wird. Das angeführte Datum ist wahrscheinlich eine der letzten wichtigen Erwähnungen über die Burg, da nachfolgend seine Bedeutung schwindet.

Bartoš aus Hertvíkovice und sein Wirken in der Slowakei

Weil zu den bedeutendsten Kastellänen und Kapitänen der Burg der erwähnte Anführer Bartoš aus Hertvíkovice gehörte, widmen wir uns in Kürze seiner politischen Karriere in Ungarn wohin er mit Ján Jiskra im Jahre 1440 kam. In den Quellen erscheint er öfter in den 50-er Jahren des 15. Jahrhunderts. In dieser Zeit war er nicht mehr an der Seite von Ján Jiskra, weil er in den Jahren 1454-1455 gegen seine Anhänger zusammen mit Martin Brcál aus Kežmarok aufgetreten ist. Der Anführer von Jiskra - Mikuláš Czayka griff nämlich Kežmarok wegen des Unwesens von Bartoš aus Hertvíkovice an. Die Stadt umkämpfte nachfolgend zwischen dem 19. Juli und dem 8. September 1456 persönlich Jiskra, aber es gelang ihm nicht die Stadt einnehmen. Im Jahr 1458 schickte Matthias Corvinus Bartoš, der in dieser Zeit zusammen mit Baláz Magyar in Velká Ida Kapitän war, in den Kampf gegen Jiskra. Bartoš tretet wiederum im Jahr 1460 als Haftender beim Abkommen über den Abriss der Burg in Chmeľov (Komlos) für 4250 Golddukat auf. Außer dem Abriss der Burg hatten sie sich verpflichtet, das sie bis zu den Weihnachten des Jahres 1460 die Zipser-, Šarišská, Abovská, Zemplínska und Užská Gaue, wie auch die Städte Levoča, Košice a Bardejov nicht angreifen werden. Im nächsten Jahr kam es in der Zips und in Kežmarok zu markanten Änderungen. Ján Jiskra verstärkte im Jahr 1461 in diesem Gebiet seine Positionen auch dank der Ankunft der Verstärkungen aus Polen und gewann auf seine Seite Kežmarok. In dieser Zeit übergangen Bartoš mit Martin Brcál erneut auf die Seite von Jiskra. Wahrscheinlich war es nicht nur unter dem Druck militärischer Rückschläge, aber Bartoš übergab seine Besitzungen für eine relativ ansehnliche Geldsumme. Kežmarok, Zipser-Burg, Gelnica, Spišský Štiavnik, Spišský Štvrtok, Vondrišiel (heute Nálepkovo, deutsch Vagendrüssel) überließ er für 16 000 Golddukat. So ein Stand der Dinge entsprach Matthias Corvinus nicht und so begann er mit den Abgängern intensiv zu verhandeln. Am Ende des Jahres 1462 trafen sich in Sarló der Erzbischof von Esztergom Dénes Szécsi, der Palatin Michal Ország Gúti und die Taboriter (Bratríci) Anführer Komorovský, Körbel, Bartoš aus Hertvíkovice und weitere polnische Taboriter (Bratríci). Bartoš bereute hier zwar seine Taten, aber letztendlich gab er nach erst nach erhalten einer nicht spezifizierten Geldsumme. Nachfolgend sollte seinem Fall der König selbst überprüfen. Im nächsten Jahr aktivisierte er sich erneut und bedrohte die Zips. In einem Schriftstück das zum 16. September 1463 datiert ist warnt nämlich der Kapitän Štefan Zápoľský die Leute von Bardejov, das sie bereit sein sollten militärisch gegen Bartoš und Komorovský einzugreifen. Nach der Niederlage der Taboriter (Bratríci) im Jahr 1467 tritt Bartoš erneut in die Dienste von Matthias Corvinus ein. Kurz danach gewann er Gebiete außer der Zips, die Ostslowakei, nach kurzer Zeit auch die Burg Tekovská Breznica und später Sučany (siehe weiter oben).

Den Ergebnissen der Untersuchungen des numismatischen Materials entsprechen voll auch die Funde von Militaria und verwandten Gegenständen von der Burg Tekovská Breznica. Ob es sich um Bruchstücke von Arkebusen, eines Projektils, die Armbrustspitzen die in die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts datiert werden, die Feuerschläger, ein Hammer für das hufen von Pferden, ein Sporn usw., ist es möglich auf Basis von Vergleichsfunden klar belegen, das in der gegebenen Zeit, also um das Jahr 1468, es auf der Burg Tekovská Breznica zu einem bedeutenden militärischen Zusammenstoß kam. Die Mehrheit der Funde hat eine Analogie in den Funden aus der Flussfestung, die sich auf der Fundstelle Gajary – Posádka befand. Diese Festung war ein sehr bedeutender strategischer Punkt der Condottiere und Söldner mit überwiegenden böhmischen und mährischen Ursprung, deren oberer Hauptmann der berühmte böhmische Condottiere Vaňko aus Rachmanov war. Da die Festung durch einem rasanten Angriff ohne nachfolgende Plünderung durch die Strafexpedition von Kaiser Friedrich III. im Jahr 1459 zerstört wurde, kam es zur unikalen Fundsituation und Gegenstände von dieser Fundstelle sind bis heute eine hervorragende Veranschaulichung der materiellen Kultur von Condottiere – Söldnerarmeen im Gebiet des Ungarischen Königreichs während des letzten Drittels des 15. Jahrhunderts.

Selbstverständlich wurden zu Bestätigung der Datierung einiger erwähnten Funde auch mehrere Arbeiten herangezogen, die sich mit der chronologischen Typologie der erwähnten Funde befassen, wie auch Schlüsse der ikonographischen Forschung, aufgrund welcher, wie schon erwähnt wurde, man letztendlich eindeutig die Schlüsse der Arbeit die sich aus numismatischen Funden ergaben, sich bestätigen ließen.

marek.budaj@snm.sk
michal.pirek@snm.sk

© SLOVENSKÉ NÁRODNÉ MÚZEUM-ARCHEOLOGICKÉ MÚZEUM
ISBN 978-80-8060-414-1
ISSN 1336-6637